شعر و خودا

هۆشەنگ شێخ محەمەد

هەولێر 2007/11/14

دەسپێك:

با بە گومانەوە دەست پێبكەین، بەوەی شعر چیە و خوا چیە بۆ ئەوەی لەم بابەتەدا پێكەوە كۆببنەوە؟ پرسیاركردن پێكەوە لە شعر و لە خودا، پرسیاركردن و گەڕانێكە جیا لەوەی كە بە جیا و بێی یەكدی باسیان بكەین. كۆكردنەوەی شعر و خوا ئەبێت چ پرسێكی لە پشتەوە بێت و بیەوێت خوا و شعر بكاتە چ بابەتێك و پرسێك؟ ئامانجی كۆكردنەوەی ئەو دووانە لە چیدا بەرجەستە ئەبێت؟

بە گومانەوە دیسان ئەڵێم رەنگە خاڵە هاوبەش و جیاوازییەكانی هەردوو بابەتی شعر و خوا رەنگە بەس بێت بۆ ئەوەی پێكەوە لێیان بكۆڵینەوە و چەندین پرسیار و گومان پێشكەش بكەین؟ بەڵام بۆچی؟ ئایا ئەو پرسیارانە چین كە ئەكرێت سەبارەت بە جیاوازی و وێكچوونەكانی شعر و خوا بكرێن؟ لەسەر چ بنەمایەكەوە ئێمە ئەو پرسیارانە ئەكەین و بەرە و چ ئاقارێكی ئەدەبی یان فەلسەفی یان زانستی یان میتافیزیكی و زمان و ئەفسانە و لێكدانەوەیەك و رەخنەیەك و خوێندنەوەیەكەوە بۆ ئەم ناوانەوە ئەڕۆین؟

بە كورتی لەپشت ئەو جیاوازی و وێكچوونانەوە ئەمانەوێت چی بڵێین و چۆن بیڵێین و بۆچی بیڵێین؟

ئایا پرسیاركردن لە خودی شعر و لە خودی خودا پێكەوە پرسیارێكن لە چی و بە چ رێباز و مێتۆدێكەوە ئەو پرسیارانەمان دا ئەرێژین؟

بە گومانەوە ئەڵێم رەنگە كۆكردنەوەی شعر و خودا لەم بابەتەدا گەڕانێك بێت لە ماناكانی تری شعر و خوا پێكەوە. لە ماهییەت و شووناسەكانییان لە تێكستێكدا كە ئەیەوێت لە بەرامبەریاندا رابمێنێت و هەر بە وشەشەوە هەندێك لە گەڕانەكانی خوا و شعر باس بكات كا ئەوان ئەگەر لە بابەتێكدا كۆببوونەوە ئەتوانین چی لە گەڕانەكانی ئەوان بە تەنیشت یەكدا ببینینەوە؟ بە مانایەكی تر ئەگەر خوا و شعر لەگەڵ یەكدیدا بكەونە گفتۆیەكەوە ئەبێت باسی چی بكەن و چۆن یەكدی و ئەویدی بخوێننەوە؟ ئەبێت تەماهییەكانی ئەو دیالۆگە چەند گەورە یان گچكە بێت بۆ ئەوەی مانای دیكەمان بدەنێ؟ ئەبێت شعر و خوا چۆن وێنای خۆیان بكەن لەبەرامبەر یەكدیدا؟ ئەبێت چ پرسیار لەسەر ماهییەتی یەكدی بكەن؟

ئیدی رەنگە لێرەوە كە ئێمە دیالۆگێكی شیمانەیی و فەرەزی لە نێوان خوا و شعردا دائەمەزرێنین سەرەتایەكە بۆ جۆرە خوێندنەوەیەكی شعرییانە و خودایانە وەك دوو بوونەوەری فانتازی ئامادە لەم نووسینەدا لەو رەهەندەوە تەماشای قسەكانییان ئەكەین. نەوەك لەدەرەوەی شیمانەكانی خۆماندا، چونكە دیسانەوە ئەگەر بە گومانیشەوە بێت بەڵام دیارە ئاگاییەك دەستمان ئەگرێت بۆ ئەوەی ئاگادارمان كاتەوە لەوەی شعر و خوا وەك دوو بوونی فانتازی و خاوەن پرسیاری جیاواز و دیتن و روانینی هاودژ و وێكچوو بۆ جیهان و دونیا و زمان و وەك دوو بابەتی هاوكۆك و هاودژ لە ماهییەتی خۆیاندا لەگەڵ یەك ئەكرێت لە بابەتێكەوە پێكەوە كۆبكرێنەوە و دیالۆگێك دروست بكەن كە خەمێكی مەعریفی و گەڕانێكی شیمانەیی و ئازادانە و فانتازییانە بە خۆیەوە هەڵگرێت.

دیاریشە ئەگەر لە زۆر رووی دیکەوە تەماشای پەیوەندی شعر و خوا بکەین ئەوە ئەتوانین لە رووی واقیعی و مادیشەوە لە زۆر رووی ئەو پەیوەندییە بکۆڵینەوە هەر بۆ نموونە ئەگەر باس لە بنیاتەکانی شعر بکەین و لە رێی دینەوە ئەتوانین پەیوەندییەکی زۆر توند و تۆڵ لە نێوان شعر و خوادا ببینینەوە، لە شعرە دینییەکان و شعرە زۆرەکانی سۆفییە بەناوبانگەکانی ئیسلام و کورد بە دەیان و سەدان ئەزموونی گەورە و جوان ئەبینینەوە کە پەیوەندی شعر و خودا لە زۆر رووەوە باس ئەکەن. یان هەتا لە پەیوەندی شعر و سیاسەتدا ، لە پەیوەندی شعر و کۆمەڵدا، شعر و فەلسەفەدا، شعر و زانستدا، شعر و پەروەردەدا دیسانەوە ئەکرێت لەو سەرچاوانەشەوە دیسانەوە پەیوەندی شعر و خودا بدۆزینەوە.

کەواتە باسکردنی پەیوەندی نێوان خودا و شعر باسێکە نوێ نیە لە رووی زەمەنییەوە، باسێکە یەکەمین و دواهەمین نیە، باسێك نیە غەریب و نامۆ بێت نە بە شعر و نە بە خۆا، ئەوە نیە شعر و خوا لە شوێنێکی دیکە و لە زەمەنی دیکەدا رووبەڕووی یەکدی نەبووبنەوە، هەر بۆ نموونە لە رێی ئیسلامەوە خوا رووبەرووی شعر بۆتەوە و قسەی لەسەر کردووە، شعریش لە زۆر بوار و باردا قسەی خۆی لەسەر خوا هەبووە. پێغەمبەری ئیسلام و باوەڕدارانی خوا لە زۆر بۆنەوە باسیان لە شعر کردووە.

بەڵام ئەوەی لێرەدا کە جێگەی مەبەستی منە ئەوە نیە بەو رووبە رووبوونەوانە دابچینەوە یان تۆماریان بکەین، ئەوە نیە باس لە بنیاتی دینی یان خوداییانەی شعر بکرێت، ئەوە نیە لە شعردا لە خودا بگەڕێین و لە خوادا لە شعر بگەڕێین. دەستنیشانی ئەو شعرانە بکەین کە باسی خوایان کردووە و ئەو خوایانەی باسی شعرییان کردووە. مەبەستمان ئەوەش نیە کە سیفەتێکی شعرییانە بە خوا ببەخشین و سیفەتێکی خواییانە بدەینە شعر.

ئەوەی مەبەستمانە رەنگە تەنیا ئەوەبێت گەڕانێك بێت لە جیهانی شعر و جیهانی خودا بۆ ئەوەی بگەینە هەندێ مانای ئەو دوو بوونەوەرە فانتازیانە، بۆ ئەوەش رەنگە سەرەتا پێویست بەوە بکات لێرەوە تۆزێك لەسەر چەمکی بە فانتازیاکردنی خوا و شعردا بوەستین.

شعر و خوا وەك دوو بوونەوەری فانتازی:

سەرەتا ئەبێت ئەوە بڵێم، هەر قسە کردنێك سەبارەت بە شعر و بە خوا وەك بوونەوەرێکی فانتازی، لە ناچاری و جەبریێکەوە ئەکرێت، کە جەبری میتۆد و جۆری پێشبەرییەکەمانە لەم باسەدا، ئەگەر نا نە شعر و نە خوا چ وەك بوویکی فانتازی و چ وەك بوویکی بەدەر لە فانتازیا ناکرێت لە فۆرمێکدا دیلییان کەین و تەنیا یەك یان چەند مانایەکیان پێببەخشین، نە شعر و نە خودا دوو بوونەوەر نین بتوانین لە رێی زمانەوە شووناسێکی نەگۆڕییان بدەینێ، بابەتێك نین بتوانین لە جۆرە تێگەیشتنێکی خۆماندا بەندیان کەین و ماناکانی دیکەیان لێ بستێنینەوە، بەتایبەتی وەك لە باسێکی ئاوادا کە شعر و خوا وەك فانتازیا پێشبەر ئەکەین، ئێمە لێرەدا هەوڵ ئەدەین مانای کۆنکریتی بەو دوو چەمکە نەدەین، بەڵام ئەمە هەوڵێکە و ئەکرێت سەر بگرێت و ئەگەری ئەوەش هەیە سەر نەگرێت. کرانەوەی ئەگەرەکان بەرووی ئەو چەمکانەدا شتێك نیە نامۆ بێت بە خودی هەردوو چەمك و بە شێوەی بابەتێك کە تەماهی ئەکات خۆیشی ببێتە فانتازیا. بە فانتازیا بوونی بابەتەکان خۆی لە خۆیدا دەرگە کردنەوەیە لەسەر نە سەلماندن و نە گرتن و دانپێنەدانان و دانەمەزراندنی مانایەك یان چەند مانایەکی کۆنکریتی. دانەمەزراندنی ئەم سەلماندنەش پەیوەندی بە خودی فەنتازیا و شعر و خواوە هەیە لە سەرێك و پەیوەندی بە منی تێگەیشتوو لەو چەمکانەوە هەیە لە سەرێکی دیکەوە.

لێرەدا ئەگەر ئێمە بەوە دەست پێبکەین کە فانتازیا جۆرە دەسەڵاتێکە یان هێزێکە یان وزەیەکی هۆشمەندییە بۆ ئەوەی بەو وزە و هێز و دەسەڵاتەوە لەو چەمکانە بکۆڵینەوە، ئەوەش رەنگە لە سەرەتادا ئەگەری گومانکردنی بێ بن و بێ کۆتاییمان بۆ بڕەخسێنێ بەرامبەر بە قسەکانمان، کە وتەکانمان لەسەر خوا و شعردا پڕکەین لە گومان و پرسیار و وەڵامی هۆشمەندانە کە هەمیشە ئاقاری رێژەیێ بوونی وەڵامەکانمان لە لادا گەورەتر و فراوانتر بکات. ئەوە نەکات بگەینە بڕیاری رەها و ئەو وزەیە لە فانتازیا بستێنینەوە کە وامان پێبڵێت کە فانتازیا تەنیا کردەیەکە بۆ زاخاوی مێشك و وای نابینێت کە فانتازیا پەیداکردنی دەسەڵاتێك و وزەیەکە کە لەدوا جاردا کاریگەری تەواوی

ئەبێت بەسەر تێگەیشتن و ئاراستەکانی بیرکردنەوەمان و تەماشاکردنی بابەتەکان.
کەواتە لێرەدا وەك سەرەتا ئەمەوێت حورمەتێك بە پرسیارە فەرزەییەکانی مرۆڤ و وزەی فانتازیا ببەخشمەوە کە چۆن ئەتوانێت کاریگەر بێت لەسەر مێشکی مرۆڤ و ئاراستەکانی بیرکردنەوەی.
فانتازیا کە ئەگەری نەسەلماندن و نە سەپاندنی مانایەکمان ئەداتێ، خۆی لە خۆیدا ئازادییەك بە بیرکردنەوەمان و هۆشمەندیمانەوە ئەبەخشێت بۆ ئەوەی لە شعر و خوا نزیکتر ببینەوە و جورئەتی ئەوە بکەین کە لە نزیکبوونەوەمان لەو دوو چەمکەدا بە جیاواز لە هۆشمەندی و وشیاری کەسەکانی دیکەوە تەماشای بابەتەکان بکەین و بیانخوێنینەوە، کە خودی خوێندنەوەکەش رەنگە زۆر شتمان لەلا بڕوخێنێت و هیچیشمان لە لا دروست نەکات، کە لێرەشدا رەنگە زیاتر لە شعر نزیك ببینەوە و لە خودا دوورکەوینەوە.
کەواتە رەنگە لێرەدا وەك سەرەتایەك بۆ قسە کردن لە خواو لە شعر دا ئەوە ببینین کە شعر و خودا کاتێك ئەبنە فانتازیا رەنگە فانتازیا زیاتر لە دونیای شعرەوە نزیك بێت نەوەك لە خودا، دیاریشە بۆ پێوانەکردنی مەودای دووری فانتازیا لە خودا و لە شعردا ئەویشیان رەنگە پێوەرێکمان پێنەبێت بۆ ئەوەی بە تەواوی و بێ گومانکردن دووری و نزیکی هەردووکیانەوە بسەلمێنین، رەنگە ئەو کارەیان تەنیا لە رێی کەشفکردنی ماهییەتی فانتازیای هەردووکیانەوە مەیسەر ببێت نەوەك بە شتێکی دیکە.
پرسیارێك لێرەدا بێتە پێشێ ئەوەیە ئایا چ جیاوازییەك لە نێوان خودا و شعر ئەمێنێت لە کاتێکدا کە ئێمە هەردووکیان وەك فانتازیا پێشکەش ئەکەین؟ یان بە شێوەیەکی دی پرسیار بکەین، کە فانتازیا رابەرمان بێت بۆ رووبەڕووبوونەوەی خواو شعر ئایا فانتازیا ئەبێت چەکی جیاوازی هەبێت بۆ رووبەڕووبوونەوەی شعر و خوا؟ یان ئەبێت شعر و خوا هەڵگری چەکی جیاواز بن لە رووبەڕووبوونەوەیاندا بەرامبەر بە خوا؟
لەو دوو پرسیارەدا رەنگە بتوانین ئەوە ببینینەوە کە فانتازیا ئەو دەسەڵاتە رەهایە بێت کە هەمیشە وزەی نە سەلماندن و نە سەپاندن لەناو خۆیدا هەڵبگرێت، خودا رەنگە ئەو دەسەڵاتە بێت کە هەمیشە خۆی لەو دەسەهەڵاتە رەهایەدا نمایش ئەکات کە بوونی خۆی بکاتە بوونێکی مادی هەستپێکرا و سەلما و و سەپاو. شەڕی خوا لەگەڵ فانتازیادا وەك شەڕی شعر نیە لەگەڵ فانتازیادا. شعر رەنگە هەر لەسەرەتادا شەڕ لەگەڵ فانتازیا نەکات ، بە پێچەوانەوە رەنگە فانتازیا بەردەوام خۆی لەشەڕی شعر بپارێزێت چونکە شعر خۆی لە خۆیدا لە زۆر رووەوە بویێکی فانتازییە و ئەکرێت فانتازیا وەك بەشێکی سەرەکی ئەگەر تەواوی شعر نەبێت تەماشا بکرێت.
بەڵام لەگەڵ خوادا وانیە ، خوداش کە لەسەرێکەوە بوویێکە فانتازییە و ناگیرێت و ناسەلمێندرێت و ناسەپێت بەسەر هەمووانـدا، بەڵام خوا تەماحی ئەوەی هەیە هەمیشە خۆی لە فانتازیادا خەلاس کات، هەمیشە لە دەرکەوتنەکانی دا دەرکەوتەیەکی باوەڕ پێکرا و سەلما و سەپاو بێت و هێز و وزەی خۆی بەسەر مرۆڤەکان و تەواوی جیهانـدا بکێشێت و ببینرێت و بگیرێت و هەستی پێبکرێت و بۆن بکرێت و تام بکرێت و بە زۆر رێباز و میتۆدیشەوە هەوڵ ئەدات ئەو کارانەی مەیسەر بکات. بۆیە خوا لەبەرامبەر فانتازیادا بوویێکە لە رووبەڕووبوونەوەیەکی بەردەوامی فانتازیا دایە. بەردەوام ئەیەوێت هێز و وزەی فانتازیا کۆنترۆڵ بکات و خۆی دەرکەوتەی هێز و وزەی خۆی بێت.
لە شعردا بە پێچەوانەوە رەنگە فانتازیا بەردەوام هەوڵی ئەوە بدات خۆی لەدەستی شعردا رابپسکێنێت و لێی دەرباز بێت، شعر قەفەز و بەندیخانەی فانتازیایە، شعر بەردەوام هێز و وزەی خۆی لە فانتازیا ئەستێنێت و خۆی وەك بوویێکی فانتازی نمایش ئەکات، شعر بێ فانتازیا ناتوانێت بژی، بە پێچەوانەی خواوە کە لە فانتازیادا ئەو دەسەهەڵاتەی ژیانکردنی نامێنێت، ماهییەتی شعر و خوا لە رووبەرووبوونەوەیان لەگەڵ فانتازیادا رووبەڕووبوونەوەیەکی چارەنووسسازانەیە. شعر لە فانتازیادا دەرئەکەوێت و ماهییەتی خۆی ئەکێشێت و تۆخ ئەکاتەوە، خودا بە بەرەوازی لە دەرەوەی فانتازیادا ماهییەتی خۆی تۆختر و قوڵتر ئەکاتەوە.
کەواتە شەڕ و چەك و کەرەستەکانی هەر یەك لە شعر و خوا و فانتازیا جیاوازن، شعر لە رێی زمان و ماهییەتی خۆیەوە شەڕی فانتازیا ئەکات و کۆنترۆڵی ئەکات، خواش بە زمانی خۆی و دەسەهەڵاتی رەهای خۆیەوە شەڕی فانتازیا ئەکات و لەناو خۆیدا ئەیکوژێت.
شەڕی خوا و شەڕی شعر لەگەڵ فانتازیا خاڵێکی سەرەکی یە بۆ هەڵبژاردنەکان و هەڵوێستەکانی شعر و خوا لەبەرامبەر دین و سیاسەت و کۆمەڵ و فەلسەفە و بەهاکان و ژیان و هەبوون. ئەو شەڕە لە سەرێکی دیکەوە ئەبێتەوە شەڕی خوا و شعر لەگەڵ یەکدی وەك دوو هێز و دوو وزە ، کە یەکیان خودایە و ئەیەوێت جیهان داگیر بکات، یەکیشیان شعرە کە ئەیەوێت جیهان لە خوا بستێنێتەوە، خوا ئەیەوێت نەخشەی هێز و دەسەڵات وەك خۆی ئەیەوێت دامەزرێنێتەوە، شعریش ئەیەوێت ئەو نەخشانانە تێك بشکێنێت. شەڕی خوا بۆ دامەزراندنی

جیهانێکە بۆ خۆی، شەڕی شعریش کاولکردنی ئەو جیهانەیە، شەڕی خوا شەڕی سنووردانانە بۆ هەر هەموو شتەکان و بۆ شعریش ، شەڕی شعریش بۆ شکاندنی سنوورەکانە بۆ هەموو شتەکان و بۆ خوا خۆیشی. شەڕی ئەو دوو بوونەوەرە شەڕێکە لەسەر تەواوی جیهان و هەبوون، شەڕە لەسەر ماهییەتی یەکدی، شەڕە لەسەر دامەزراندنی هەبوون و تێکدانی، شەڕە لەسەر نەخشەکێشان و دیاریکردنی سنوورەکان و رەشکردنەوەی ئەو سنوورانە و خاپوورکردنی ئەو نەخشانە، شعر هەمیشە هەوڵ ئەدات پیلانەکانی خوا بۆ دونیا تێکبدات، خواش هەمیشە لەهەوڵی بێوچاندایە بۆ گەمارۆدانی شعر و دونیا. شعر کردنەوەی ئەگەرەکانە بە رووی دونیادا، خودا ئەگەری داخستن و قەپاتکردنی دەرگەکانی پێیە لەبەرامبەر دونیادا، بە کورتی شەڕی شعر و خودا شەڕێکە لەسەر چارەنووسی یەکتری. شەڕێکە لە پێناو ماناکاندا، ئەو مانایانەی خودا بە شێوەیەك لێیان ئەگەڕێت و دروستییان ئەکات، لەگەڵ ئەو مانایانەی شعر تێکیان ئەشکێنێت و خاپووریان ئەکات و ئەیانکاتە هیچ.

لێرەدا شعر و خودا تەواو دژ بە یەکترن، دوو دوژمنی سەر سەختی دونیا و هەبوونن. دوژمنێك کە هەرچی خودا بینای بکات شعر تێکی ئەشکێنێت، و هەر شتێك شعر خراپی کات خوا چاکی ئەکاتەوە.

بەلاّم لێرەدا با بپرسین ئایا ئەم شەڕەی خودا و شعر بە چی ئەگات و کێش ئەیباتەوە؟ بۆئەوەی ئەو بردنەوەیە نەبێتە وەلاّمێکی کۆنکریتی وا باش ئەبێت بۆ ئەوەی خۆمان لە وەلاّمی ئەم پرسیارە جارێ بپارێزین وا پێویست ئەکات ئێمە زیاتر شۆڕبینەوە ناو ئەوەی شعر چیە و خوا چیە؟ چەکەکانیان چین لەو شەڕەدا؟ چۆن ئەو ململانێ یە ئەکەن و چ کەرەستە و ئامرازێك بەکاردێنن؟ بە چ هۆشمەندییەکەوە ئەو پرۆسەسە بەڕێوە ئەبەن و چۆن رووبەڕووی یەکدی ئەبنەوە و چۆن ئەتوانن فانتازیا لە دژی یەك و بۆ خۆیان بەکاربێنن؟

شعر چیە؟

با دیسان بەوە دەست پێبکەمەوە کە پێناسەی ناچار بۆ شعر ، زەبری میتۆدە وامان لێئەکات بەدوای شووناسێکدا بگەڕێین. بەلاّم با هەر بەگومانەکانی خۆمانەوە لە زەبری میتۆدەوە دەست پێبکەین کە ئایا چەند ئەتوانێت رێ لە بەفانتازیابوونی شعر بگرێت و رێ لە ئێمەش بگرێت بۆ ئەوەی پێناسەیەك بە شعر ببەخشین؟ چەند ئەتوانین باس لە ماهییەتی شعر بکەین وەك فانتازیەیەك دوور لە جەبر و زەبرەکانی میتۆد؟ ئامانجی میتۆد چیە بۆ ئەوەی نەیەڵێت ئێمە وەك گەمەیەك لەدەرەوەی زەبری میتۆدەوە تەماشای شعر و خواش بکەین؟ میتۆد بۆ رێگە نادات دوور لە زەبرەکانییەوە ماهییەت بە شعر ببەخشین؟ شعر خۆی چەند توانای ئەوەی هەیە خۆی لە زەبری میتۆدەکان بپارێزێت؟ شعر چەند خاوەنی ماهییەتێکە نەکەوێتە ناو زەبری میتۆد و زەبری تێگەیشتنەکانی ئێمە و هەتا زەبری خوداش، ئەم پرسیارانە لە کاتێکدا لە شعر ئەکرێن وەك بوویکی فانتازی لە هەمان کاتدا پرسیارن خواش رووبەڕووی میتۆدیان ئەکاتەوە و ئەویش وەك بوویکی فانتازی لەبەرامبەر زەبری میتۆدا لە شەڕێکی گەورەدایە.

بابەتەکان رەنگە بتوانن هەمیشە بە شێوەیەك لە شێوەکان لەبەرامبەر زەبری میتۆد دا بزاف بکەن و ململانێیەکی توندیش بکەن.

بەلاّم ئەوەی لێرەدا زیاتر مەبەستە ئەوەیە، بە فاتنازیا بوونی شعر چەند رێگرە لەوەی میتۆد نەتوانێت میتۆدێش چەند ئەتوانێت لەبەرامبەر شەڕی شعردا بکشێتەوە و بێدەنگ بێت؟

لێرەدا رەنگە سەرەتایەك بگرین کە ئەویش ئازدای یە، ئازادی شعر لە میتۆد، شەڕی شعر شەڕی ئازای بوونە لە میتۆد لە سەرەتادا، لە زەبرەکانی میتۆ د و جەبرەکانی. ئازادی شعر ئەو فەزایەیە کە تیایدا ئەتوانین لە بەفانتازیابوونی شعر و شەڕە فانتازییاکانی و گەمەکانی بگەین لە گەڵ خوا و میتۆ د و مێژوو و سیاسەت و فەلسەفە و تەواوی هەبوون، واتە شعر لە ماهییەتی خۆیدا لە هەوڵی ئازادبوونی خۆیدا بەردەوام هێزەکانی دیکە رەت ئەکاتەوە، بەردەوام لە هەوڵی خۆرزگارکردن و ئازادبوونییەتی لە هێز و دەسەلاّتەکانی دیکە، هەر بۆیەشە مل ناداتە بەر زەبری میتۆد و خودا و مێژوو و هەبوون،

شعر لە خۆیدا هەبوونێکە بەدەر لەوەی کە خالقێکیشی هەیە و دەستی لە نووسینەوەی تێکستەکانی ئەودا هەیە، لێرەدا ئەبێت رابوەستم و بڵێم نامەوێت بپەڕمەوە سەر (مەرگی نووسەر) و تێزەکەی دریدا بۆ ئەوەی لە پەیوەندی شاعیر و شعر بکۆڵمەوە، بەڵکو من لێرەدا قسەم لەسەر شعرە وەك ماهییەتێکی ئازاد کە لە رێی زمانەوە دێت و دوور لە دەسەلاّتەکانی مرۆڤ و مێژوو و خواوە خۆی ئەنوێنێ.

شعر لە سەرەتادا فەزای ئازادی زمانە، ئازادی زمان لە ماناکاندا، هەموو ئەو مانایانەی کە هەموو شتێکن و شعر نین. بە سادەتر بڵێم ئازادبوونی مانای شعر لە زمانی خوا و دین و فەلسەفە و زانست و سیاسەت و ئایدیا و هەر کایەیەکی هزری دیکە. ئازادبوونی زمانی شعر

و ئازادبوونی ماناکانی شعر خولقێنەری ئەو ئاسۆیەیە کە شعرە، کەواتە شعر لەدەرەوەی خۆیدا هیچ نیە، بەڵکو شعر لەناوەوەی خۆیدا جگە لە شعر هیچی دیکە نیە، شعر دوو دونیای نیە، کە یەکیان ناوەوە بێت و یەکیان دەروەی بێت ، شعرماڵێك نیە دیوارێکی دوو رووی هەبێت و لە ناوە و دەرەوەوەڕا سنوورەکان دابنێت، شعر فەزایەکی وشەیە کە دیوار و هیچ سنوورێکی دوو بەر دروست ناکات، شعر هەبووێکە فانتازی کە وشە و زمان تێیدا زیاتر لە ئاراستەی با دەچێت نەوەك رووبەرێکی دیاریکرا و هەرێمێکی مادی دەستلێدرا و سەپاو، شعر ئەگەر ماڵ بێت ئەوە لەسەر زەوی دروست نەکراوە هەتا لە بناغەوە تا بانەکەی هەڵتەکێنین و دەستی لێبدەین و بیگرین و بیسەلێنین. بەڵکو شعر ئەگەر ماڵێك بێت ئەوە لە ئاسمانەوەیە، یان لەسەر شەپۆلی دەریایەکە بە بە ڤیت و ڤۆزییەوە ئەتوانێت رابوەستێت و خۆی لار کاتەوە و لە بۆشاییدا راوەستێ. شعر فانتازیایە، وزەی زمانێکە کە ئەتوانێت مانای هەموو شتەکان بکاتە مانایەکی هەمیشە نەفیکرا و بە هێزی فانتازیا، بە وزەی لە بنەهاتووی ئاماژە و زناکەکان، هەمیشە ئەو ئاسۆیە لەبەردەم وشەکاندا بکاتەوە بۆ ئەوەی نەگەن بە دەلالەتەکانییان، فەزای شعر وەك فانتازیا کردنەوەی ئاسمانێکە لەبەردەم زماندا تا بتوانێت تا بێکۆتا لە دەسەڵاتی ماناکان دەرچێت و مانای دیکەی تایبەت بە خۆی و بە خودی شعرەوە خەلق کاتەوە، کە لێرەشدا ماناکانی شعر لە ئازادبوونی زمان لە فەلسەفە و دین و خودا و مرۆڤەکان و زانستەکان و هەر بیرکردنەوەیەکدا کە لەدەرەوەی کایەی شعرە لەدایك ئەبێت، لەدایکبوونێك کە خاوەن سەر و سیما و هۆشمەندی تایبەتی خۆیەتی، کە لەسەر و سیما و هۆشمەندیی کایەکانی دیکەوە ناکات.

لێرەشدا کە شعر خۆی لە زمانەکانی دیکە و وشەی کایەکانی دیکەوە جیا ئەکاتەوە و ماناکانی تایبەت بە خۆی لەرێی ئاماژەکانی زمانەوە بەرهەم دێنێت جیاواز ئەبێت. ئەم جیاوازیبوونە کە سەرەتا لە بەکارهێنانی جیاوازی زمان دەست پێئەکات و دواتر ئەگاتە سەر تێگەیشتنی جیاواز و پێشبەریکردنی جیاواز بۆ کۆی هەبوون. لێرەشدا شعر لە فەلەسەفە و زانست و سیاسەت و کایەکانی دیکەوە جیاواز ئەبێت، ئەبێتە خاوەن رووبەری تایبەتی خۆی کە رێ نادات رووبەرەکانی دیکە بە شێوەی ماهییەتی خۆیەوە رووبکەنە ناوی، لێرەشدا کە زیاتر قسەمان لەسەر شعر و خوایە ئەوە لێرەدا شعر بەهۆی ئەو ئازادییەی کە لەبەرامبەر جەبر و زەبری میتۆد دا نیشانی ئەدات و ئەو ئازادییەی شەڕی پێئەکات و بە بەکارهێنانی جیاوازی زمان و گۆڕینی زمان لە ئامرازی مانا گەیاندنەوە بۆ ئاماژە، لەم رێیەوە لەبەرامبەر خوادا ئەوەستێتەوە و شەڕی خۆی بەیاندەکات، کە رێ نادات خوداش وەك خۆی رووبکاتە هەرێمەکانی و داگیری بکات، بەڵکو کە خودا روو لە ماڵی فانتازیای شعر ئەکات ئەویش ئەبێتە فانتازیا. ئیدی خوا لەماڵی شعردا وەك هەموو شتەکانی دیکە خۆی نیە، کە شتەکانی دیکە خۆیان نین و ئەبنە فانتازیا، لە شعردا ئەوە خوداش ئەبێتە فانتازیا، فانتازیایەك کە هێز و وزە و دەسەڵاتی خوداوەندانەی خۆی دۆڕاندووە، و بۆتە خودایەك شعر ئاراستەکانی دیار ئەکات و ماهییەتی پێ ئەبەخشێت، لێرەشەوەیە کە شەڕی خودا لە گەڵ شعردا هەرگیز بە داگیرکردنی ماڵی شعر کۆتایی نایێ، بەڵکو بە پێچەوانەوە خودا ناچارە بەرگی خۆی فڕێبدات و ئەو جلانە لەبەر بکات و ئەو هۆشمەندییە هەلگرێت کە لە ماڵە فانتازیاکەی شعردا بۆی داندراوە، هەر کەس و بابەتێ سەر بکا بە ماڵی شعردا ئەبێت لەبەردەم جەبری کراوەی ئاماژەکانی زماندا تەسلیم ببێت و چۆك دابدا و ئەو رەنگانە لەبەر بکات کە شعر لە ماڵی خۆیدا بۆیان دروست ئەکات، لێرەوەیە کە خوداش هەر چەندە هەوڵ ئەدات زمان بەکاربێنێت و جیا بێت لە کایەکانی دیکە ،بەڵام ناتوانێت زمان بکاتە ئاماژە وەك شعر ئەیکات، زمان نابێتە کەرەستە بۆ بیناکردنی جیهانێك کە شعر خاپووری نەکات.

ئیدی لێرەدا دەسهەڵاتی فانتازیای شعر بەسەر زمان و گواستنەوەی زمان لە ماناوە بۆ ئاماژە. وزەی لە بنەهاتووی شعرە بۆ ئەوەی چیدیکە ئێمە خوا وەك خوای دەرەوە نەبینین وەك لەناو شعردا هەیە، چیدی خودا بەو رەنگ و شێوە و شەمایلە نەبینین کە لە کتێبەکانی خۆیدا هەیە، چیدی خودا بەو هۆشمەندییەوە نەبینین کە لە خەیاڵی مرۆڤەکاندا هەیە، ئیدی خوا چیدی ئەو خوایە نیە کە ئەیناسین.

لێرەشەوە کە شعر بەو وزەی زمانییەوە خۆی نمایش ئەکات و شێوەیەکی دیکە بە خوا ئەبەخشێت، ئەو نمایشە ئەبێتە نمایشی شەڕی خوا و شعر لەسەر ماهییەت و جیهان و نەخشەکان و هۆشمەندییەکان و وێنای هەردووکیان بۆ دەسەڵات و هەبوون بە گشتی.

خودا چیە؟

بۆ ئەوەی هەندێ لە قسەکانی پێشووم دووبارە نەکەمەوە سەبارەت بە زەبری میتۆد لەبەرامبەر شعر و خوادا، باش ئەبێت کە بەوە دەست پێ بکەین، خودا خۆی وەك (خالقێك) نمایش ئەکات، کە دەسهەڵاتی بەسەر کۆی هەبوون و شتەکاندا هەیە، شعر ئەگەر تا ئێستا خۆی لەبارەی خۆیەوە قسەی نەکردبێت و زۆر جار بۆ باسی شعر میتۆد ببێتە گێرەڕەوەی هەکایەتەکانی شعر، ئەوە خودا خۆی گێڕەرەوەی

حەکایەت و ماهییەتی خۆیەتی، لە زمانی خۆیەوە خۆی پێناسە ئەکات و وەك بوونێکی سەروەر و رەها خۆی پێشکەش ئەکا، وەك هۆشمەندییەك کە دەستی لە دروستکردنی بچووکترین شت و گەورەترین شتی ئەم گەردونەدا هەیە، خودا خۆی لە کۆی ئەو شتانەی ئێمەوە پێناسە ئەکات، لە خودی ئێمەوە کە ئەو دروستەکەرمانە، لە خۆیدا هەبوونی خۆی جەغد ئەکاتەوە، ئەو باس لە بوونی خۆی ناکات لەدەرەوەی ئێمەدا ، رێگەش نادات ئێمە بپرسین ئەو لە کوێوە هاتووە و لە چی دروست بووە، ئەو ئەڵێ من ئێوەم دروست کردووە، من گەردوونم دروست کردووە، من چیام درووست کردووە دەریا و زەریا و بەهەشت و جەهەنەمم بۆ داناون. ئەو باس لە کردەوە و هێز و دەسەلأتەکانی خۆی ئەکات بەلأم باس لە درووستبوونی خۆیەوە ناکات. باس لە هەر هەموو شتەکان ئەکات و بە خۆیەوە ئەیانبەستێتەوە، لە پەیوەندی خۆیەوە بە ئێمە و بە هەبوونەوە خۆیمان پێئەناسێنێ. بۆ ئەم مەبەستەش زمان و وشە بەکارئەهێنێ. وەك شعر چۆن زمان کەرەسەیەتی بۆ دروستکردنی ئاماژەکانی خۆی، خوداش بە زمانەوە ماناکانی خۆی و ئێمە و هەبوون و گەردوونمان ئەداتێ. لێرەوەیە شعر و خودا هەردووکیان خاوەن زمانن، بەلأم دوو زمانی جیاواز، خودا بەو زمانەی کۆمەڵێ مانا و دەلالەتمان ئەداتێ بۆ ئەوەی تێمان بگەینێ و هۆشمەندییەکی دیاریکراومان پێ ببەخشێت بەرامبەر بە خۆی و دونیا و هەبوون و شێوەی ئەو هەبوونەی ئەو خوازیاریەتی بۆ خۆی و بۆ ئێمە، کەچی شعر دێت و لەسەر ئەو هەبوونە خوازراوەی خوا بۆ خۆی و بۆ مرۆڤەکان کۆمەڵێك ئاماژەمان ئەداتێ تا ئەو دونیا خوازراوە تێك و پێك بشکێنێت.

خوا لە رێی زمانی خۆیەوە سنووری حەز و ویست و ئارەزووەکانی ئێمە بەئێمە ئەڵێتەوە، سنووری ماناکان و حەرام و حەلأڵەکانمان نیشان ئەدات، شعریش بە جیاواز لەو دێت و ئەو سنوور و ئەو مانایانە تەفروتونا ئەکات.

خوا سنوورەکانی ئازادی ئێمەوە لەبەرامبەر رەهایی خۆیدا دەست نیشان ئەکات، ئەوەمان فێر ئەکات کە جیاوازی هۆشمەندی ئێمە و ئەو چەند جیاوازن، شعریش دێت و قسە لەسەر ئەو جیاوازییانە ئەکات و نەفییان ئەکاتەوە،

شعر و خوا ئەکرێت وا سەیریان بکەین کە دوو جیهانبینی دژ بەیەکن کە یەکیان ئەویدیکەیان بەو شێوەیەی ئێستا قەبوڵ نیە، نە خوا شعری قبوڵە و نەشعر قبوڵی جیهانی خوا ئەکات، هەردووکیشیان بێدەنگ نین لەبەرامبەر تێگەیشتن و جیهانبینی یەکدی، بەڵکو شەڕیانە لەسەر ئەو وێنانەی جیهانەوە،

خودا هەمیشە بەردەوام لەهەوڵی دروستکردنی دونیایەکی دیار و ئاشکرایە لە جیهاندا، شعریش بەردەوام لە هەوڵی وێرانکردنی ئەو جیهانانەیە، خودا هەمیشە خەریکی رێکخستنەوەی جیهانە لە فۆرمێکی وادا کە ئەو پێی باش و موبارەك بێت، شعریش بەردەوام لە هەوڵی تێکشکاندنی ئەو جیهانانەیە کە خوا دروستیان ئەکات، خودا کە جیهانێك تێك ئەچێت چاکی ئەکاتەوە لە فۆرمێکی دیکەی رێك و پێکدا، کەچی شعر ئەو جیهانانە پڕ ئەکات لە نارێکی و فەوزا و بێ سەر و بنی،

شعر هەمیشە لە دژی سەرەتاکان و کۆتاییەکان ئاماژە دەرئەدات و ئەمانخاتە دڵە راوکێ و گومانەوە، خوداش بە پێچەوانەوە هەمیشە لە هەوڵی دڵنیایی بەخشین و مژدە بەخشینەوەیە بۆ سەرەتای چاکە و کۆتایی بە بەهەشت، سەرەتای خراپە و کۆتایی جەهەنەم.

بە کورتی لەو گەمەیەدا شعر و خوا زمان، کەرەستەی سەرەکییانە، خوا بە هۆشمەندی خۆیەوە مانا دروست ئەکات و مانای یەقینی و رەها بە مرۆڤەکان ئەبەخشێت. شعریش ئاماژە دروست ئەکات و ئەو مانایانە لە لای مرۆڤەکاندا تێك و پێك ئەدات. لێرەدا وزەی خواوەند بەو میتۆدەی زمان بەکار ئەبات ناتوانێت شعری پێ بکاتە فانتازیا. کەچی شعر بە پێچەوانەوە ئەتوانێت لە رێی ئاماژەکانەوە خوا بکات بە فانتازیا.

خاڵی جەوهەری جیاوازی خوا و شعر لە بەکارهێنانی زماندایە، لە لای خوا زمان کارگەی ماناکانی خۆیەتی، لە لای شعریش زمان دونیای ئاماژەکانی خۆیەتی، خودا بە مانا دونیا داگیر ئەکات شعریش بە ئاماژە جیهان داگیر ئەکات، خودا بە مانا شعر گەمارۆ ئەدات، بەلأم شعر بە ئاماژەکانی خوا ئەکاتە فانتازیا. لێرەدا شەڕی خوا و شعر بەلای شعردا ئەشکێتەوە چونکە ئەتوانێ لە رێی ئاماژەکانییەوە دەستکاری ماناکانی خوا بکات و تێکیان بدات و چاکیشیان نەکاتەوە، خوا هەمیشە لە هەوڵی ئەوەشدایە کە هەموو ئەو مانایانەی شعر تێکیان ئەدات چاکیان بکاتەوە، لە ناو ئەو مانایانەدا خودی مانای شعریشە، بەلأم شعر هەمیشە ماناکانی خۆیشی تێك و پێك ئەدات و بە ئاماژەکانییەوە گەمارۆیان ئەدات. ئیدی خودا هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدایە ماهییەتێك بە شعر ببەخشێت و مانایەکی بۆ دروست کات و بیخاتە فۆرمێکی رەهاوە، کەچی شعر بە پێچەوانەوە هەمیشە ئەو فۆڕمانەی خۆی وێران ئەکات و خراپیان ئەکات و خەمی چاککردنەوەشیانی نیە،

خەمەکانی خوا و خەمی شعر لێرەوە لەسەر خودی یەکدیشدا جیاوازن ، خوا خەمخۆری مانای هەمووشتەکانە، خەمی فۆرم و هۆشمەندی

شتەکانە، بە پێچەوانەی شعرەوە کە لە سەرتاوە خەمی ئەوەیە وەك خوا خەم لە خۆی و خوا نەخوات. بەڵکو بەردەوام لە سەر تێکشکاندنی ئەو خەمانەوە ئیش ئەکات.

لە لایەکی دیکەوە خودا هەمیشە لە هێرشدایە بۆ سەر ماڵەکانی دیکە بۆ ئەوەی وەك ئەوەی درووستیکردوون بمێننەوە و نەگۆڕێن، هەمیشە ئەو لە حاڵەتی هێرشبردن دایە، بە پێچەوانەی شعرەوە کە ئەو خۆی هێرشی کایەکانی دیکە ناکات، بەڵکو ئەوە کایەکانی دیکەن کە هێرشی شعر ئەکەن.

خودا کە هێرشی شعر ئەکات ئەچێت لەماڵی فانتازیای شعردا شەڕ ئەکات، لەوێوەش کە خوا پێ ئەنێتە ماڵی شعر ئەبێتە خوایەکی فانتازی و شەڕەکەی پێناکرێت، چونکە کە بووە فانتازیا ئیدی زمان و ماناکانی خۆی لەدەست ئەدات، ناچارە لە نێو ئاماژەکانی شعردا مەلەبکات، کە مەلەشی کرد لە بن زەبری فانتازیای شعردا ئەوە ئەبێتە خوایەکی دیکە کە شعر شووناسی ئەداتێ نەوەك خۆی.

شعر ئاراستەکانی بۆ دیاری ئەکات نەوەك خۆی، ئیدی ئەو لە شعردا خوا نیە.

شعر و خوا و ئەقلانییەت:

بالێرەدابپرسین چیە دیسانەوە وا ئەکات خوا لە مانا بگەڕێت و شعر لە ئاماژە؟

دیارە شعر وەك کارکردن لەناو فەزایەکی فانتازیدا کە ئەقڵ و هزر و هۆشمەندییەکی ئاقڵانە کۆنترۆڵی ناکات، ئەتوانێت بەو بێ سەروبەرییەی خۆیەوە ئەو ئاماژانە خەلق بکات کە لە ئەنجامی ئەو فەوزایە دروست ئەبن بێ ئەوەی خۆی دەسەڵاتێکی ئەقڵانی بەسەر ئاماژەکاندا بسەپێنێت، یان زووتر بەسەر زمانی دا بسەپێنێت پێش ئەوەی ئاماژەکان دروست بن، بە پێچەوانەی خوداوە کە بەو پەڕی ئەقڵانییەوە هەموو ماناکانی بەرهەمهێناون و لەبەرامبەر هەر مانایەکدا دەسەڵات و هێزی خۆی ئامادەیە، شعر رێ لە هیچ ئاماژەیەك ناگرێت بۆ ئەوەی لەسەر هیچ دەلالەتێکدا نەکەوێت ، بە پێچەوانەی خواوە، کە بە دەسەڵاتێکی ئەقڵانیانەوە ئاراستەی شتەکان دیاری ئەکات و لەهەر لادانێکیش سزای خۆی بۆ داناوە و لەهەر گەیشتنێکی بەو مانایەی ئەو مەبەستییەتی پاداشتی خۆی بۆ داناوە، فەوزای ئاماژەکان لە شعردا بەشێك لە ماهییەتی شعر نیشان ئەدەن کە لەبن زەبری میتۆدەکانەوە چوونەتە دەر و بە ئازادی و بەرەڵڵایی خۆیانەوە گەڕانەکانی خۆیان دەست پێئەکەن و بە هەوەسی خۆشیان ئاراستەکانییان دیاری ئەکەن، هۆشمەندییەك لە پشت ئەو زمانانەوە نەوەستاوە تا سنووری ماناکانی بۆ دیار بکات، وەك ئەوەی لە وتەکانی خوداوە ئەبینرێت.

تێکستی شعری جیاوازە لە قورئان چونکە نەخشەیەکی ئەقڵانی پێ نیە بۆ ژیانکردن و مردن و زیندووبوونەوە و پاداشت و سزا، هەر بۆیەشە هەموو چەمکەکان لە شعردا لەناو ئاماژەکاندا لە غیابی ئەقڵانییەت و سەروەربوونی فەوزادا خۆیان نمایش ئەکەن.

ئانەکو ئێستا لەوە ئەگەین کە دوو بیرکردنەوەی جیاواز دوو گووتاری جیاوازی مانا و ئاماژە و شێوەی جیهان لە پشت شعر و خوداوە وەستاون، یەکەمیان کە هی خوایە و ئەقڵانییە، دووەمیشیان کەهی شعرە و تەواو نائەقڵانییە.

یەکەمیان گووتارێکە ئەچێتە ناو خانەی لێکدانەوە و ئەرگومێنت و زانین و دیتنی ئاراستەکانی. ئەوەی دووەمیان کە هی شعرە تەواو فانتازی و بێ ئەرگومێنتە. بێ زانین و بێ نەخشەی ئەقلانییە.

خوا بەو ئەقڵانییەتەی هەمیشە لە خەمی دروستکردنی سستەم و تەواوترین فۆرمی جیهانێکە، شعریش بەبەرەوازی هەمیشە لە ناو بێ سستەمی و نائەقلانییەتدا دژی هەموو فۆرمەمکان ئاماژەکانی خۆی پەخشان ئەکات.

ئەو ئازادییەی لە شعرد هەیە لە شوێنەکانی دیکە جێی نابێتەوە، چونکە لە شعردا بیرکردنەوە ئەگاتە پلەی سفر، بیرنەکردنەوە کلیلی شکاندنی تەوقەکانی هزر و نەخشە و پلانەکانی ئەقڵە بۆ دونیا و ژیان و جیهان، کە ئەوەیان لە دەسەڵاتی خودادا نیە، خوا ناتوانێ بیر نەکاتەوە، ناکرێت شتێك بێ هۆ و ئامانج دروست بکات، قسەیەك بکات کە حیکمەتێکی تێدا نەبێت. ئەو دەسەڵاتەی نیە وەك شعر فەوزا خەلق کات،لە نێوان بیرکردنەوە بە ئازادی و بیرنەکردنەوەدا رەنگە پێویست بکات وەستانێك بکەین، بیرنەکردنەوە بەرەو ئازادیمان ئەبات، ئێمە تا ئەوکاتە ئازادین کە شعر یان خودا یان هەر بابەت و چەمکێکی دیکە ناناسین، هەر بابەتێك کە ناسیمان بە شێوەیەك لە شێوەکان

گیرۆدەمان ئەکات، یان ئەوەتا دڵمان ئەبات و عاشقی ئەبین یان ئەبینە دوژمنی و شەڕی لەگەڵ ئەکەین یان هەر فۆرمێکی دیکەی پەیوەندی لە نێوانماندا دروست ئەبێت کە رەنگە لە نێوان رەتکردنەوە و وەرگرتندا بێت. یان لەو فەزایەدا بسوڕێتەوە کە هۆشمەندی ئێمە ئەیەوێت لە ناو خۆیدا دەریکات یان بیسەلمێنێت. هەر چۆنێك بێت بیرکردنەوە بە ئازادی ئازادبون نیە لەو بابەتە، خەلاس بوون نیە لەو تێگەیشتنانەی ئێمە لەسەر ئەو بابەتە پەیدای ئەکەین، بەڵکو زیاتر دروستکردنی تێگەیشتنێکە بە هۆشمەندییەکی جیاوازەوە لەگەڵ خەڵکانی دیکە لەسەر هەمان بابەت و چەمك لە لای خۆمان دروستی ئەکەین. ئازادی لە بابەتەکان تەنیا بە بیرنەکردنەوە لەو شتانە دێت کە ئەتوان گیرۆدەمان کەن.

لە شعردا هەر بیرکردنەوەیەك لە عەشق وەك فەلسەفە وەك سوسیۆلۆگیا وەك ئەنترۆپۆلۆگی یا بۆنموونە بەرەو گیرۆدەبونێکمان ئەبات، تەنیا بیرنەکردنەوە لە عەشق وەك بابەتێك کە ئەو کایەیانە ئەتوانن خوێندنەوەیەکی تایبەت و جیاوازی بۆ بکەن ئەانباتە بەر گیرۆدەبوون، چا چ بڕوا بەو خوێندنەوانە بکەین یان رەتیان بکەینەوە. تەنیا شعر ئەتوانێت لەو گیرۆدەبوونەمان رزگار کات چونکە شعر ئەتوانێت بگاتە پنتێك بێ بیرکردنەوە لە عەشق بە میتۆدێکی دیاریکرا و عەشق وەك شعر پێشکەش بکات. بەو مانایەی شعر هیچ پێناسە و شوناسێکی نیە لەدەرەوەی خۆی بۆ عەشق یان هەر بابەتێکی دیکە، نایناسێت و هەوڵیش نادات بیناسێت. بەڵکو ئەوەی شعر ئەیکات بیرنەکردنەوەیە لە عەشق وەك ئەوەی عەشق بابەتێك بێت لە خۆیدا و ماهییەت و شووناسێکی هەبێت و کەشفی کات. شعر ئازادبوونە لە عەشق ، لە بیرکردنەوە لە عەشق، واتە شعر بە ئازادی بیر لە عەشق ناکاتەوە، وەك ئەوەی کایەکانی دیکە ئەتوانن لە پێشبەرییەکانی خۆیاندا عەشق وەك بابەتێك پێشکەش بکەن کە ناکرێت وەك هەقیقەتی رەهاو راستی کۆتایی تەماشای بکرێت، بەڵکو هەمیشە ئاسۆیەك بۆ تێگەیشتن لە عەشق بە کراوەیی ئەهێڵنەوە، بەلاّم لە شعردا وانیە، شعر هیچ ئاسۆیەکی کراوە بۆ عەشق پێشکەش ناکات، یان راستی رێژەیی تەرح ناکات، بەڵکو لە شعردا هیچ وێنەیەك بۆ عەشق و بۆ بابەتێکی دیکە نابینینەوە کە شعر گیرۆدەی بێت، ئەوەی هەیە هەموو بابەتەکان ئەبن بە چەندین ئاماژەوە لە رێی زماندا کە بابەتەکان لە بیرکردنەوەدا دەرئەکات، رەنگیشە مرۆڤ نەتوانێت لە کایەکانی دیکە و شوێنی دیکەدا ئەوکارە بکات، تەنیا لە شعردا نەبێت، چونکە شعر ئەو بونەوەرەیە کە خۆی تەسلیمی خۆیشی نابێت، شعر بە جیا لە کایەکانی دیکە و بە جیا لە خودا گیرۆدەی بوونی خۆیشی نیە. ئیدی شعر کە ئازادە لەبەر ئەوە نیە کە لەوێدا ئەتوانین بە ئازادی بیر بکەینەوە، بەڵکو ئەوەیە کە ئێمە لەوێدا ئێمە نین و لە شعردا بیر ناکەینەوە، نەوەك بە ئازادی بیر ئەکەینەوە.لە وێدا عەقڵ ئەسڕێتەوە نەوەك خۆی بە وێنەیەکی دیکەی جیاواز نمایش بکات.